

ХУЛОСАИ

комиссияи ташхиси шурои диссертациони 6D.KOA-038 ба диссертатсияи номзади Ҷумъабой Зарифӣ дар мавзуи “Биоморфология ва таркиби сенопопулятисияи *Inula macrophylla* Kar.et Kir. дар шароити гуногуни экологии Тоҷикистони Ҷанубӣ” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои биологӣ аз рӯйи ихтисоси 03.02.01 - Ботаника

Комиссияи ташхиси шурои диссертациони 6D.KOA-038 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар ҳайати зерин: раис, доктори илмҳои биологӣ Наврузшоев Д. ва аъзоёни комиссия - доктори илмҳои биологӣ Мирзороҳимзода А.К., номзади илмҳои биологӣ Холова Ш.С. бо қарори шурои диссертациони 6D.KOA-038 мувофиқи талаботи фасли 4-уми Низомномаи намунавӣ оид ба шурои диссертационӣ (“Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 30 июни соли 2021, таҳти №267” аз 26 июни соли 2023, таҳти №295) ва (Фармоиши раиси КОА нази Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 06.09.2024, таҳти №318/шд) тасдиқ гардидааст, ташкил карда шуд. Комиссия дар асоси шинос шудан бо рисолаи номзади Ҷумъабой Зарифӣ дар мавзуи “Биоморфология ва таркиби сенопопулятисияи *Inula macrophylla* Kar.et Kir. дар шароити гуногуни экологии Тоҷикистони Ҷанубӣ” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои биологӣ аз рӯйи ихтисоси 03.02.01 - Ботаника ва муҳокимаи он чунин хулоса қабул намуд:

Мавзуи рисолаи номзади Ҷумъабой Зарифӣ актуалӣ мебошад, ки дар он бори аввал биоморфология ва таркиби сенопопулятисияи *Inula macrophylla* Kar.et Kir. дар шароити гуногуни экологии Тоҷикистони Ҷанубӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст.

Мақсади таҳқиқот: Маълум намудани давраҳо ва инкишофи поливариантии фардҳо вобаста аз шароити гуногуни экологӣ дар онтогенез, таркиби сенопопулятисия, низоми марҳилаҳои инкишофи пояи монокарпӣ, ҳосилнокии ҷамоаи *I. macrophylla* дар Тоҷикистони Ҷанубӣ.

Навгонии илмӣ таҳқиқот. Аввалин маротиба дар Тоҷикистони Ҷанубӣ хусусиятҳои биологӣ намуд, онтогенези фардҳо ва таркиби сенопопулятисияи *Inula macrophylla* дар шароити гуногуни экологӣ омӯхта шудааст. Нахустин маротиба шаклҳои поливариантии онтогенези намуди мазкур вобаста ба шароити муҳталифи экологӣ таҳқиқ шудааст. Бори аввал маълумоти пурраи ҳозираи сенопопулятисияи *I. macrophylla* дар ҷамоаҳои гуногуни наботот баррасӣ гардида, истифодаи самараноки захираҳои он пешниҳод карда шудааст.

Аҳаммияти назариявӣ ва илмию амалии таҳқиқот. Дар асоси омӯзиши биоморфологияи *Inula macrophylla* роҳҳои илман асосноки ҳалли масъалаҳои биоморфологияи эволюционӣ ва экологияи растаниҳо метавонанд истифода шаванд. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд аломатҳои таркиби сенопопулятисияро баҳо дода, ҳолати

ҳозираи онро маълум намуда, дигаргуншавии онҳоро дар зери таъсири омилҳои экологӣ пешгӯӣ намоянд.

Мутобикати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ (бо шарҳ ва соҳаи таҳқиқот). Диссертатсия ба шиносномаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз рӯи ихтисоси 03.02.01-Ботаника ба бандҳои 2, 3, 6, 8, 10 мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Муаллиф маводи кориро дар ҳаҷми пурра ҷамъоварӣ намуда, маводи мавҷудаи ҷопӣ ва натиҷаҳои бадастовардари таҳлил намуда, рисолаи оид ба биоморфология ва таркиби сенопопулятсияи *I. macrophylla* дар шароити гуногуни экологии Тоҷикистони Ҷанубӣ анҷом додааст.

Аз рӯи мавзӯи диссертатсия 12 мақола, аз ҷумла, 6 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА - и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр гардидаанд.

Диссертатсия аз муқаддима, шаш боб, хулоса, рӯйхати адабиёт, дар ҳаҷми 190 саҳифаи компютерӣ, аз он ҷумла, 3 замима, 5 ҷадвал ва 22 расм оварда шудааст. Адабиёти истифодашуда аз 240 сарчашма иборат буда, аз он 20 - тояш ба забонҳои хориҷӣ мебошанд.

Дар боби якум фаҳмишҳои гуногун дар бораи шаклҳои ҳаётии растаниҳо ва усулҳои омӯзиши онҳо, инчунин қоидаҳои асосии тартиб додани таснифот баён карда шудаанд.

Дар боби дуюм маълумоти пурра доир ба инкишофи онтогенези *I. macrophylla* оварда шудааст. Барои фардҳои *I. macrophylla* афзоиш тавассути тухмӣ барои нигоҳ доштани сенопопулятсия хос мебошад, ки давраи кӯтоҳи прегенеративӣ, умри бештар дар ҳолати генеративии барқамол расида, пиршавии босуръати фардҳо ва ғайри ин ба амал меояд.

Дар боби сеюм маълумот доир ба давраи инкишофи фаъоли фардҳо ба ивазшавии давраҳои инкишофи узвҳо, ба давраи инкишофи солана ва сикли хурди ҳаёти *I. macrophylla* маълумот оварда шудааст. Намуди мазкур дар давраи генеративии барқамоли онтогенетикӣ, системаи пояҳои фард инкишофи симподиалӣ намуда, дар натиҷа аз пояҳои пайдарпайи ивазшавандаи тартиби гуногун иборат мебошад.

Дар боби чорум маълумотҳо оид ба таркиби онтогенетикии сенопопулятсияи *I. macrophylla* оварда шудааст. Диссертант таркиби онтогенетикии 10 сенопопулятсияи модели *I. macrophylla* - ро дар шароити гуногуни экологӣ ва фитосенотики омӯхта аст.

Дар боби панҷум баҳодиҳии ҳолати сенопопулятсияи *I. macrophylla* мавод пешниҳод шудааст. Таносуби байни аломатҳои популятсия ва организм, мутобикташавии организмро ошкор карда метавонад. Зиёд будани биомассаи умумӣ, шароити хуби инкишофи фардҳоро инъикос мекунад. Зичии баланд дар субстрат ва шароити экологӣ фитосенотикӣ ба ташаккули биоморфҳо, таъсири бевосита мерасонад. Ҳосили баландтарини ҷамъаҳои ҷоқлазор (16,75 ва 17,65 сент/га) дар нишебиҳои ҷанубии қаторкӯҳҳои Ғозималик, Вахш ва

Сарсарак назаррас мебошад, пасттарин (8,2 - 10,5 ц/га) дар нишебиҳои шарқӣ ва ҷамоаҳое, ки таҳти таъсири антропогенӣ қарор дошта ба қайд гирифта шудааст.

Унвончӯй оид ба истифодаи захираҳои ҷоқлаи калонбарг чунин тавсияҳо пешниҳод кардааст. Вобаста аз он, ки маҳсулнокии бештари форматсияҳои ҷоқлазор ба давраи баҳор рост меояд, бештарин давраи истифодаи чунин ҷамоаҳо ба сифати алафдарав охири моҳи май ва аввали июн мебошад. Дар ин давра растанӣ имконият пайдо менамояд, ки тухмҳояш ба пуррагӣ рехта, дар оянда таркиби популятсияро бо сабзидани растаниҳои ҷавон пурра намояд. Вале растаниҳои бегона ба хушкӣ бештар тобоваранд, бинобар ин, тухмашон нисбат ба ҷоқла дертар пухта мерасад, лекин ҳамроҳи ҷоқла даравида мешаванд. Аз ин сабаб, аз тухм зиёд шуда наметавонанд ва миқдорашон сол то сол кам гашта, сабаби тоза гаштани мавзёҳои алафдарав аз растаниҳои бегона мегарданд.

Навгониҳои илмӣ бадастомадаи унвончӯ ин аввалин маротиба дар Тоҷикистони Ҷанубӣ хусусиятҳои биологӣ намуд, онтогенези фардҳо ва таркиби сенопопулятсияи *Inula macrophylla* дар шароити гуногуни экологӣ омӯхта шудааст. Нахустин маротиба шаклҳои поливариантии онтогенези намуди мазкур вобаста ба шароити муҳталифи экологӣ таҳқиқ шудааст. Бори аввал маълумоти пурраи ҳозираи сенопопулятсияи *I. macrophylla* дар ҷамоаҳои гуногуни наботот баррасӣ гардида, истифодаи самараноки захираҳои он пешниҳод карда шудааст.

Дар натиҷа, унвончӯ Ҷумъа бой Зарифӣ дар сатҳи баланд вазифаҳои дарпешгузоштаи худро иҷро намуда, таҳлилҳои аз нигоҳи илмӣ ва амалӣ асоснок ба даст овардааст.

Хулосаҳо дақиқ буда, асоснок карда шудаанд ва пурра натиҷаҳои таҳқиқотро фаро мегиранд.

Рисолаи номзадӣ мувофиқи талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҶТ таҳия гардидааст. Автореферат ва мақолаҳои ҷопгардида моҳияти асосии корро инъикос менамоянд.

Рисолаи номзادии унвончӯ Ҷумъабой Зарифӣ дар мавзӯи «Биоморфология ва таркиби сенопопулятсияи *Inula macrophylla* Kar.et Kir. дар шароити гуногуни экологӣ Тоҷикистони Ҷанубӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои биологӣ аз рӯйи ихтисоси 03.02.01 - Ботаника пешниҳод шудааст, таҳқиқоти баанҷомрасида буда, дар сатҳи баланди илмӣ навишта шудааст.

Аз рӯйи муҳимият, навгониҳои илмӣ ва аҳаммияти назариявӣ амалӣ доштани диссертатсия ба талаботи боби 3, бандҳои 31 ва 34 тартиби додани дараҷаҳои илмӣ (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021 № таҳти 267) тасдиқ гардидааст, ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он Ҷумъабой Зарифӣ барои ба даст овардани дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои биологӣ аз рӯйи ихтисоси 03.02.01- Ботаника сазовор аст.

Дар асоси таҳлил ва омӯзиши диссертатсияи унвонҷӯ Ҷумъабой Зарифӣ дар мавзуи «Биоморфология ва таркиби сенопопулятисияи *Inula macrophylla* Kar.et Kir. дар шароити гуногуни экологии Тоҷикистони Ҷанубӣ» **Комиссия тавсия мекунад:**

1. Рисолаи номзади Ҷумъабой Зарифӣ дар мавзуи «Биоморфология ва таркиби сенопопулятисияи *Inula macrophylla* Kar.et Kir. дар шароити гуногуни экологии Тоҷикистони Ҷанубӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои биологӣ аз рӯйи ихтисоси 03.02.01 – Ботаника дар шурои диссертатсионии 6D.KOA-038 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон қабул карда шавад.
2. Барои омӯзиш ва баҳодиҳии рисола муқаризони расмӣ дар ҳайати:
  - **Мамадризоҳонов Акбар Алиҳонович** – доктори илмҳои биологӣ, профессори кафедраи география ва саёҳии Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёнош Назаршоев
  - **Ҳайдарова Назираҳон Раҳимҷоновна** – номзади илмҳои биологӣ, ходими калони илмии маркази илмии Хучанд, АМИТ таъин карда шаванд.
3. **Ба сифати муассисаи пешбар:** Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров интиҳоб карда шавад.
4. Барои нашри эълон оид ба ҳимояи кушод ва ҷойгир намудани автореферати диссертатсия дар сомонаи Муассиса, Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳамзамон барои чопи автореферати диссертатсия бо ҳуқуқи дастнавис иҷозат дода шавад.

Раиси комиссияи таҳқисӣ,
д.и.б., профессор

Наврузшоев Д.

Аъзоёни комиссия:
д.и.б., профессор

Мирзораҳимзода А.К.

н.и.б., дотсент

Холова Ш.С.

**Сардори Раёсати кадрҳо ва
корҳои махсуси ДМТ**

Тавқиев Э.Ш.

24.02.2025